

SAMTÍNINGUR

ÞJÓÐHILDUR JÖRUNDARDÓTTIR

Í eftirritum Hauksbókar er varðveitt stutt frásögn af Öxna-Þóri, og þar er hann sagður samtímamaður Haralds konungs hárfagra. Ættir frá honum eru raktar í fáeinum íslenskum miðaldaritum. Ég hef fjallað um þær ættartölur í grein minni: 'Ætt Eiríks rauða', sem birtist 1980 í *Griplu* (4:81–91). Galli á þeirri grein er að ættleggur sem samkvæmt Laxdælu er rakinn frá Göngu-Hrólfí til Guðrúnar Ósvífursdóttur á ekkert erindi í töflu II og III (bls. 82, 83), og Guðrún ætti ekki að vera nefnd sem samtímamaður annarra afkomenda Öxna-Þóris (bls. 85). Formóðir hennar, Kaðlín (ef til hefur verið), á stórum betur heima í niðjatali Göngu-Hrólfs Rögvaldssonar Mærajarls en Rauðúlfs (eða Hróðúlfs?) Öxna-Þórissonar.

Í þessari grein reyndi ég að færa rök fyrir því, að Eiríkur rauði hafi verið maður breiðfirskur, eins og Ari fróði segir í Íslendingabók (*ÍF* I:xvii–xviii, 13), og gerði mér leik að því að giska á að hann hafi verið kominn út af Þorvaldi bróður Ingólfs hins sterka Ánasonar, landnámsmanns á Hólmslátri, trúlega Þorvaldsson frá Dröngum á Skógarströnd.

Í Eiríks sögu rauða er 2. kapítuli að mestu samhljóða 89. kapítula Landnámu Sturlubókar og 77. kapítula Landnámu Hauksbókar (*ÍF* I:130–32). Þó er sá munur á að í 2. kap. Eiríks sögu er kona hans nefnd Þórhildur í báðum aðalhandritum sögunnar, Hauksbók og Skálholtsbók, en Þjóðhildur er hún nefnd í Landnámu (í Sturlubók, Hauksbók og Melabók) og síðar í Skálholtsbók, en í öðrum hlutum sögunnar í Hauksbók ýmist Þórhildur eða Þjóðhildur (Jansson 1944, gr. 150, 186, 187, 189, 197, sjá einnig bls. 86, nmgr. 14). Hún er í Eiríks sögu og sambærilegum kafla í Landnámu sögð dóttir Þorbjargar knarrarbringu og Jörundar Atlasonar, en síðar í Landnámu, 122. kapítula Sturlubókar, 94. kapítula Hauksbókar og 35. kapítula Melabókar, er hún sögð dóttir Þorbjargar knarrarbringu og Jörundar Úlfssonar skjálga.¹ Samkvæmt því hefur hún verið bæði sonar- og dótturdóttir landnámsmanns.² Það hafa fræðimenn og útgefendur talið sennilegra. Jörundur Úlfsson var, samkvæmt

¹ Í 35. kap. Melabókar er þessi athugasemd um síðari mann Þorbjargar, sem ekki er í samsvarandi textum í Sturlubók og Hauksbók: 'Síðar átti Þorbjörgu Þorbjörn hinn haukdælski ...' Þetta styðst væntanlega við samskonar texta Eiríks sögu og þann sem er varðveittur í Hauksbók.

² Þorbjörg knarrarbringa er í Landnámu sögð dóttir Gils skeiðarnefs, landnámsmanns í Gilsfirði (*ÍF* I:160, 161).

ættartölum í Landnámu, bróðir Atla rauða, föður Jörundar Atlasonar, en faðir þeirra bræðra Úlfur hinn skjálgi Högnason. Kona hans er í Landnámu nefnd Björg, dóttir Eyvindar austmanns, og systir hennar Þjóðhildur, kona Þórðar Víkingssonar landnámsmanns í Alviðru í Dýrafirði (*ÍF* I:161, 180, 181). Vel má vera að Þjóðhildur Jörundardóttir hafi verið látin heita eftir henni.

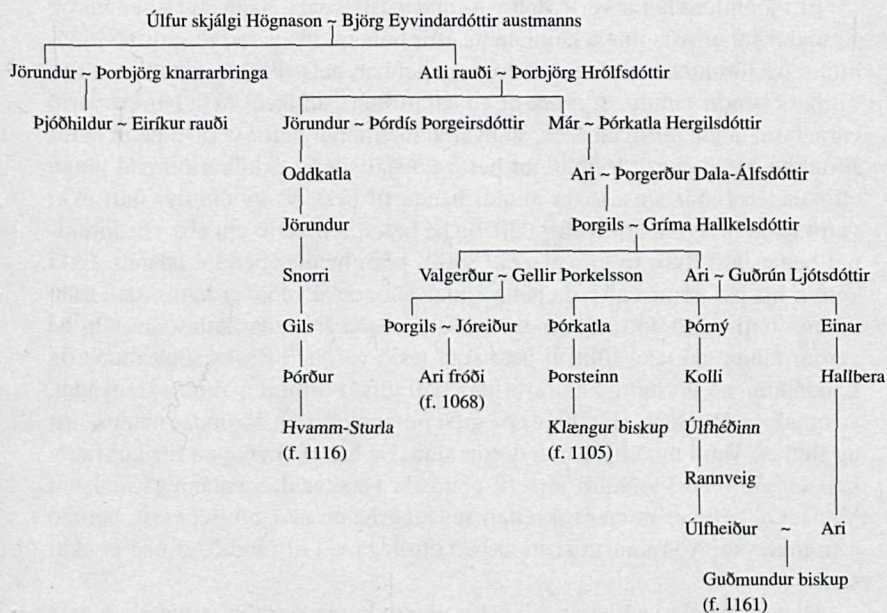
Ef sú ættfærsla Þjóðhildar er tekin trúanleg, að hún hafi verið dóttir Jörundar Úlfssonar, má gera ráð fyrir að faðir hennar hafi dáið ungur og Atli rauði bróðir hans hafi látið heita eftir honum, en ekkja hans, Þorbjörg knarrarbringa, hafi síðar gifst Þorbirni á Vatni í Haukadal og flust til hans með Þjóðhildi dóttur þeirra. Við skulum athuga hvort þetta gæti komið heim við sennilegt tímatal.

Í Landnámu og öðrum íslenskum miðaldaritum eru engir afkomendur Jörundar Úlfssonar nefndir aðrir en Þjóðhildur. Hins vegar varð Atli hinn rauði, bróðir hans, kynsæll maður; frá honum voru Reyknesingar komnir, og eru heimildir um hvenær sumir þeirra voru fæddir, þar á meðal biskupar og aðrir höfðingjar: Klængur Þorsteinsson, Guðmundur Arason, Ari fróði og Hvamm-Sturla.

Samkvæmt Landnámabókum var Hvamm-Sturla, sem var fæddur 1116, sjöundi maður frá Atla rauða og fimmti maður frá Snorra goða. Snorri goði var fæddur 964 eða 965, samtímamaður Eiríks rauða (*ÍF* IV:59–60), en trúlega nokkru yngri, og þeim samtíða var að sjálfsgöðu Þjóðhildur, kona Eiríks. Milli ætliða frá Snorra goða til Hvamm-Sturlu eru svo að segja nákvæmlega þrjátíu ár. Ef ráð er gert fyrir sama árafjölda milli ætliða frá Jörundi syni Atla rauða og til Hvamm-Sturlu hefur Jörundur verið fæddur um 936.

Í Laxdælu stendur að Gellir Þorkelsson, afi Ara fróða, hafi átt Valgerði dóttur Þorgils Arasonar af Reykjanesi (*ÍF* V:227–28). Ef mark er tekið á því hefur Ari fróði, sem var fæddur 1068 (*ÍF* I:v og nmgr. 1), verið sjötti maður frá Atla rauða. Klængur biskup Þorsteinsson, fæddur 1105 (*Hungrvaka* 1938: 113–14), var sjöundi maður frá Atla og Guðmundur biskup Arason, fæddur 1161 (*EA* B 6:3), áttundi maður í föðurætt og tíundi í móðurætt frá Atla. Ef beitt er sömu reikningsaðferð við alla þessa afkomendur Atla rauða og gert ráð fyrir 30 árum milli ætliða fáum við talsvert mismunandi tölur um líklegt fæðingarár hans, enda augljóst að í sumum ættleggjum eru fleiri ár en þrjátíu milli ætliða, en í öðrum færri. Til dæmis að taka var Ari fróði þriðji maður frá Gelli Þorkelssyni, sem samkvæmt annálum var fæddur 1010 (sjá Storm 1888:109); þar er meðaltal milli tveggja ætliða tuttugu og sex og hálf ár. Guðmundur biskup Arason var, eins og áður segir, áttundi maður í föðurætt frá Atla rauða. Í þeim ættlegg er augljóst að annað hvort hafa mun fleiri ár en þrjátíu verið að meðaltali milli ætliða, ellegar að tvo liði vantar í ættartöluna.

Ættir frá Úlfi skjálga, föður Jörundar Úlfssonar og Atla rauða, eru raktar á þessa leið í Landnámu, Sturlungu og fleiri heimildum:

Nú má reyna að finna með stuðningi af þessum ættartölum hvenær líklegt sé að Atli rauði hafi verið fæddur og, þrátt fyrir annmarka, gera ráð fyrir þrjátíu árum milli ætliða. Þá verður útkoman þessi:

Talið frá Hvamm-Sturlu, f. 1116, 7 ætliðir,	906
" " Ara fróða, f. 1068, 6 ætliðir,	888
" " Klæng Þorsteinsyni, f. 1105, 7 ætliðir,	895
" " Guðmundi Arasyni, f. 1161, föðurætt, 8 ætliðir, ...	921
" " Guðmundi Arasyni, móðurætt, 10 ætliðir.....	861

4471 : 5

= 894,2.

Í þessu dæmi villast allir spádómar vegna ættar Guðmundar biskups Arasonar. Hann var bæði í móður- og föðurætt kominn af Ara Þorgilssyni á Reykjahólum, en ætliðir komast ekki heim og saman nema Ari hafi verið

ungur þegar hann átti Þórnýju, en gamall þegar hann átti Einar, og Einar trúlega roskinn þegar hann átti Hallberu.³ Að öðru leyti getur þetta dæmi talist bending um að Atli rauði hafi verið fæddur um 890–900.

Ef Þjóðhildur hefur verið dóttir Jörundar Úlfssonar, hann andast ungar og Jörundur sonur Atla rauða látinn heita eftir honum, má gera ráð fyrir að Þjóðhildur og Jörundur Atlason, bræðrungr hennar, hafi verið á svipuðum aldri. Til þess bendir einnig, ef mark er að ættartölum, að bæði hafa þau þá verið barnabörn landnámsmanna. Ef einhver aldursmunur hefur verið á þeim hefur Jörundur verið yngri; Þjóðhildur hefur að sjálfsögðu ekki verið fædd löngu eftir dauða föður síns. Þetta mundi benda til þess að Þjóðhildur hafi ekki verið fædd mörgum árum eftir 930, og þá hefur hún verið um eða yfir fimmtugt þegar hún flutti til Grænlands, en öll börn hennar fædd á Íslandi. Ekki verður hjá því komist að hafa þetta í huga áður en ákveðið er hvoru skal trúa: að hún hafi verið dóttir Jörundar Úlfssonar eða Jörundar Atlasonar. Og þá verður einnig að taka tillit til þess sem lesið verður í Eiríks sögu rauða og Landnámu, að Þorbjörg knarrarbringa hafi gifst Þorbirni á Vatni í Haukadal, væntanlega gömlum. Hún hefur þá gifst honum eftir lát Jörundar manns síns og flutt að Vatni með Þjóðhildi dóttur sína. En þar af skýrist að Eiríkur rauði hafi fengið með Þjóðhildi jörð til ábúðar í Haukadal, væntanlega úr landi Vats. Og þetta er raunar rökréttari rás atburða en svo, að því verði hafnað sem lokleysu. Að minnsta kosti er það ótrúlega vel til fundið, ef það er ekki satt.

Hinu er þó ekki að leyna, að betur mundi koma heim við tímatal að gera ráð fyrir að rétt sé hermt í 2. kaþítula Eiríks sögu rauða og samkynja textum í Landnámu, að Þjóðhildur hafi verið dóttir Jörundar Atlasonar. En afleiðing af þeirri ályktun er hvorki meira né minna en þetta: Þá vantar öll skynsamleg rök fyrir búsetu Eiríks rauða í Haukadal, og frásagnir af athöfnum hans þar mundi þá verða að telja hreinan skáldskap. Og ekki einungis þær frásagnir, heldur mundi þá einnig fara sömu leiðina allt sem segir af tildrögum þess að hann fór að nema land á Grænlandi. Það mundi vera stærri biti en svo, að ég hafi löngun eða lyst til að kyngja.

Hér er okkur sá vandi á höndum að koma því heim og saman að Eiríkur rauði hafi fengið land í Haukadal með Þjóðhildi og að hún hafi verið dóttir Jörundar Úlfssonar, fædd um 930, og vel við aldur þegar hún fluttist til Grænlands. Ef til vill er lausnin á þessum vanda þó ekki langt undan.

Í Landnámu stendur að Jörundur Atlason átti Þórdísi dóttur Þorgeirs suðu, og þar er nefnd Oddkatla dóttir hans (*ÍF* I:163). Þar með er ekki sagt að hann

³ Séra Eggert Brím taldi að móðurætt Guðmundar biskups væri eitthvað skakkt rakin í Sturlungu, en komst ekki að niðurstöðu um hvort einu eða tveimur nöfnum væri ofaukið í ættartöllum, né heldur hvaða nöfn það væru (1892:336, 1902:517–518).

hafi ekki getað átt önnur börn og með öðrum konum. Vandinn væri leystur ef við leyfðum okkur að gera ráð fyrir að hann hafi ungur að árum komist í kynni við Þorbjörgu knarrarbringu, henni hafi þótt strákur góður og átt með honum dótturina Þjóðhildi, en síðan séð þeim báðum mæðgum farborða með því að giftast Þorbirni á Vatni gömlum. Þá gæti allt komist heim og saman: Þjóðhildur ekki fædd fyrr en um 950, Eiríkur rauði fengið með henni land í Haukadál og hún á besta aldri þegar þau fluttust til Grænlands.

Eftir allt saman væri þá rétt það sem stendur í Eiríks sögu, að Þjóðhildur hafi verið dóttir Jörundar Atlasonar, enda líklegast að heimild Eiríks sögu hafi verið eldri en varðveittar gerðir Landnámu.

RITASKRÁ

- EA B 6: Guðmundar sögur biskups I. Ævi Guðmundar biskups. Guðmundar saga A. Stefán Karlsson bjó til prentunar. Kaupmannahöfn, 1983.
- Eggert Ó. Brím. 1892. Athuganir og leiðréttingar við Sturlunga sögu. *ANF* 8:323–367.
- Eggert Ó. Brím. 1902. Athuganir við fornættir nokkrar, er koma fyrir í Sturlunga-sögu. *Safn til sögu Íslands og íslenskra bókmenta* III:511–568. Kaupmannahöfn.
- Hungrvaka. *Byskupa sögur*. Udgivet af Det Kongelige nordiske Oldskriftselskab ved Jón Helgason. I. hefte. København. Ejnar Munksgaard, 1938. (EA A 13,1.)
- ÍF: *Íslensk fornrit*. I. bindi – . Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík, 1933–.
- Jansson, Sven B. F. 1944. *Sagorna om Vínland*. I. Handskrifterna till Erik den rödes saga. Lund.
- Storm, Gustav (útg.). 1888. *Islandske Annaler indtil 1578*. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond, Christiania.

Ólafur Halldórsson
 Álfaskeiði 96
 220 Hafnarfjörður
 olafurha@hi.is